

continuity in development of ideas, and identify which of them became the basis for theories of world-historical development, created in the second half of the XX – in early XXI century.

The methodological basis of the research were works by Nicolay Berdyaev, Pitirim Sorokin, Manly Hall, Arnold Toynbee, Aleksandr Formozov, Sergey Tokarev, Ivan Boychenko and other authors.

Results. The theme of cultural and historical development of mankind has been and is one of the most global and significant, the solution of which is based on the disciplinary intersection of philosophy, history, archeology, anthropology, cultural studies, sociology, political science and many other sciences. Of the many questions that researchers of cultural evolution have sought to answer, there are several major ones: 1. What is the general cultural development of society – linearly progressive or cyclical? 2. Is there a unity in the world-historical process, or does every civilization (nation) evolve on its own? 3. What is the basis for the development of society - material and technical base or spirituality? 4. What is the point of history of mankind? Representatives of the evolutionary trend defended the idea of a one-line world-historical process, the main driving force of which, from the perspective philosophers of the Enlightenment of the XVIII century (S. Montesquieu, F. Voltaire, A. Turgo, J. Condorse, I. Fichte, I. Kant and others) is a divine and human mind, and from the perspective of the evolutionary school of the 19th century. (F. G. Clemm, A. Bastian, G. Spencer, D. F. McLennan, D. Labbock, E. Tylor, L. G. Morgan, F. Engels) – material technical progress, improvement of production technologies, as a result of which there are changes in social relations and in spiritual development. Proponents of the cyclical direction (D. Vico, G. Rukert, M. Danilevsky, O. Spengler, G. Simmel, etc.) developed concepts that denied a single evolutionary process, argued the cyclical development of individual cultures, the driving force of which are not material, but spiritual factors. Representatives of relativism (V. Boas, R. Benedict) argued that cultures evolve in isolation, so that there are no common criteria for evaluating them, and each of them can only be evaluated in relation to itself, based on its own principles. On the contrary, from the perspective of the diffusionists (K. Ritter, F. Ratzel, L. Frobenius, F. Grebner, O. Mengin, V. Child), the basis of human development is the interpenetration of cultural achievements, more precisely, the borrowing of cultural phenomena from one center to another. Thinkers of XVIII – the first half of the twentieth century failed to create a global concept of the cultural evolution of mankind.

The most striking figure in the philosophy of the first half of the twentieth century. can be considered M. O. Berdyaev, because he formulated in his work «The Meaning of History», the idea of the main purpose of mankind as a way out into the prehistory, into transcendental divine over reality, had a significant impact on the concepts of philosophers of the second half of the twentieth – early of XXI century. It was developed by K. Jaspers in the work «The Meaning and Purpose of History» (1949), by Arnold Toynbee in «The Study of History» (1934–1961), in the modern post-classical interpretation of the history of mankind as a total process, the main driving force of which, without denying the significant role of the material factor, are recognized joint efforts and actions of mankind with the supernatural substance – the Absolute Reason, named in the religions by God.

Novelty of the article is to summarize and compare the concepts of cultural development of mankind, expressed in the works of the adherents of evolutionism, cyclism, relativism, diffusionism and determining their impact on the further study of this topic in the second half of XX – early of the XXI century.

The practical significance of this study is that the results can be used in teaching courses of the History of Philosophy, the history of world culture, when writing works on the history of culture.

Key words: cultural evolution of mankind, dialectical-materialistic understanding of history, evolutionism, cyclism, diffusionism, relativism, totalological interpretation of the world-historical process, monadological concept.

Надійшла до редакції 9.10.2019 р.

УДК 7.067

ТОВАРИСЬКИЙ РУХ ЯК ЧИННИК КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПОЛІЕТНІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ МІСТА (НА ПРИКЛАДІ СТАНІСЛАВОВА ПЕРШОЇ ПОЛ. XIX – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XX СТ.)

Романюк Леся Богданівна – кандидат мистецтвознавства, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені В. Стефаника, м. Івано-Франківськ
orcid.org/0000-0003-0206-7420
DOI.org/10.35619/ucpmk.vi31.213
leromanyk@ukr.net

Репрезентовано динаміку поширення товариського руху у Станіславові (нині Івано-Франківську) в контексті поліетнічного середовища міста другої пол. XIX – першої третини XX ст. Досліджено практику низки українських, польських, єврейських громадсько-просвітницьких товариств, серед яких «Просвіта», «Рідна школа», «Руська Бесіда», «Союз українок», «Каменярі», «Фрогсін», «Гаскала», «Лютня», «Гармонія клейова» та інших, які виявилися активними комунікаторами у музично-мистецькій сфері. Охарактеризовано широкий спектр діяльності цих організацій в таких аспектах: заснування хорів, оркестрів, аматорських театральних гуртків; навчання диригентів для гуртків; відкриття освітніх курсів для режисерів і диригентів; влаштування

драматичних вистав і концертів; організація конкурсів драматичних гуртків та хорів; відкриття навчальних закладів різного рівня і напрямів діяльності; проведення різнопланових лекцій і семінарів; започаткування бібліотек з музичною і драматичною літературою тощо.

Ключові слова: товариство, культурно-мистецька комунікація, поліетнічне середовище, Станіславів.

Актуальність проблеми. В історії Галичини друга пол. XIX – перша третина XX ст. стала важливим і неоднозначним періодом. Одночасно з політичною та економічною активністю суспільного тла поглиблювалася діяльність громадськості в культурно-мистецькій сфері. У Станіславові, одному з найбільших міст регіону, створювалися українські, польські, єврейські, німецькі товариства, діяльність яких була історично ваговою та результативною, що цілком відповідало контексту, характерному для галицьких земель від 60-х рр. XIX ст. Саме ці об'єднання стали потужними духовно-інтелектуальними центрами національної і творчо-діяльної самореалізації, які активно сприяли формуванню і розвитку різних сфер культури, навколо яких гуртувалися прогресивні кола інтелігенції та широкі верстви громадськості. Розвиваючи свою діяльність у руслі актуальних для означеного періоду тенденцій та використовуючи правові передумови, різнонаціональна громадськість Станіславова зуміла створити у місті та краї розгалужену мережу мистецьких, господарських та політичних організацій, метою яких стало всебічне забезпечення духовних і економічних потреб суспільства.

Станіславів одним із перших міст Прикарпаття активно включився у новітні культуротворчі процеси, що виявилось у започаткуванні низки громадсько-просвітницьких і музичних організацій, в діяльності яких одне з центральних місць посідало музичне мистецтво. Серед них українські, єврейські і польські товариства: «Просвіта», «Рідна школа», «Руська Бесіда», «Союз українок», «Каменярі», «Фрогсін», «Гаскала», «Музичне товариство ім. С. Монюшка», «Станіславівський Боян» та ін.

На сьогодні відомості щодо окремих із цих товариств («Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок», «Руська бесіда») вміщено здебільшого у працях вітчизняних науковців М. Грушевського, М. Семчишина, В. Грабовецького, М. Кугутяка, Г. Білавич, Б. Савчука, музикознавців М. Загайкевич, Л. Кияновської, М. Черепанина та ін., які підкреслювали їх важливість у справі організації культурно-мистецького життя Галичини, однак у контексті їх ролі на теренах Станіславова і його околиць діяльність цих утворень висвітлена фрагментарно. Щодо мистецької практики польських і єврейських товариств – то інформація у інших авторів практично відсутня. Тому *метою* даної наукової розвідки є виявлення особливостей комунікації у сфері музично-мистецької діяльності українських, польських і єврейських товариств Станіславова, розкриття їх багатогранної ролі у культурно-мистецькій сфері.

Одним із товариств, чия діяльність була особливо значимою і багатогранною, стала «Просвіта», що взяла на себе роль всеосяжної громадсько-політичної інституції, матері багатьох культурних й економічних товариств, таких як «Рідна школа», «Сільський господар», «Січ», «Сокіл», «Союз українок» та ін. [7]. Слід відзначити свого роду діяльний універсалізм «Просвіти», яка ставала досить самодостатньою і розгалуженою організацією з триступеневою структурою: Головний відділ (Централа) у Львові, повітові відділи (філії), читальні (в містах і селах) [5].

На кінець XIX – початок XX ст. читальні і бібліотеки були організовані в усіх повітах Галичини. Діяльність Товариства поступово набирала все більших обертів і станом на 1914 р. філія «Просвіти» у Станіславові нараховувала 82 читальні. Філії і читальні «Просвіти» відкривали народні доми, бібліотеки, організовували курси, проводили лекції, концерти, вистави, фестини, що сприяло залученню різних верств населення до просвітянської діяльності.

Вагоме місце у структурі Товариства посідали створені при філіях просвітницько-організаційні комісії, до функціональних обов'язків яких входило забезпечення організації просвітницької роботи в різних напрямках. Серед найдієвіших комісій були: театральна-мистецька, освітньо-організаційна, поборювання неписьменності, бібліотечна, музейно-архівна тощо.

Широке коло завдань, визначене цим товариством: заснування хорів, оркестрів, аматорських театральних гуртків; навчання диригентів для гуртків; відкриття освітніх курсів для режисерів і диригентів; влаштування драматичних вистав і концертів; організація конкурсів драматичних гуртків та хорів; відкриття бібліотек з музичною і драматичною літературою [15; 150–151].

Разом із «Просвітою» українські, польські, єврейські та німецькі товариства «Рідна школа», «Руська Бесіда», «Союз українок», «Каменярі», «Фрогсін», «Гаскала» та ін. виявилися активними у сфері музичної освіти й виховання, організаційної, просвітницько-пропагандистської справи, що своїм наслідком мало новаторські започаткування та інтенсивний поступ у мережі приватного шкільництва і дошкільних установ, у яких вагоме місце відводилося естетичному вихованню молоді. Важливою комунікативною складовою просвітницької діяльності культурно-громадських організацій стало запровадження різнопрофільних курсів (диригентів, режисерів), семінарів і гуртків поліфункціонального спрямування, а також організація мистецьких конкурсів, проведення яких

сприяло підвищенню виконавського рівня аматорських хорових і драматичних колективів [17; 1–7]. Піклуючись про рівень освіченості українства «Просвіта» організувала «Освітні курси», програма яких включала теоретичну і практичну частини. Теоретична передбачала проведення лекцій, а практичний курс пропонував ознайомлення з різними формами та методами позашкільної освіти, яка включала різні аспекти духовного, соціального (клуби, народні свята) та естетично-морального виховання (вистави, хори і оркестри, виставки). Діяльність курсів сприяла вирішенню проблеми нестачі досвідчених і кваліфікованих кадрів для організації праці в різних сферах культури [6].

Мережа навчальних закладів, започаткованих товариством «Рідна школа» у Станіславові, яка перейняла педагогічні та шкільні завдання від товариства «Просвіта» у 1901 р., була дуже різноманітною. До неї входили дошкільні заклади, народні та фахово-доповнюючі школи, гімназії, учительські семінарії, у системі освіти і виховання яких одне з чільних місць належало музичному мистецтву [21]. Поряд з уроками співу і музики та гри на музичних інструментах, які посідали вагоме місце у навчальних програмах шкіл Товариства, широко практикувались лекції (так звані «лектури»), концерти, диспути, бесіди, що сприяли поглибленню і узагальненню знань. Педагогічно виправданими формами навчання і виховання були факультативні заняття і предметні гуртки. Зокрема, курси пісні, танцю, нотної грамоти тощо [8].

Важливим комунікативним фактором стали періодичні видання, започатковані Педагогічним Товариством: часописи «Дом і школа», «Промінь», «Наша школа», «Український учитель», «Учительське слово», видавалися українські підручники [2], що сприяло поширенню передових освітянських ідей серед широких верств населення Галичини.

Завдяки спільним зусиллям гуртків Товариства «Рідна школа» в місті відбувалися непересічні культурно-мистецькі акції, спрямовані на популяризацію українського мистецтва серед громадськості міста і краю. Товариство практикувало масові мистецькі заходи «на пленері», до яких залучало значну кількість учасників та глядачів. Такий захід відбувся у Станіславові 9 травня 1937 р. на площі біля українського «Сокола» і був приурочений М. Шашкевичу та сторіччю появи «Русалки Дністрової». Велелюдне свято розпочалося Святковою Службою Божою та відкриттям і посвяченням пам'ятної дошки, і перейшло в урочисту академію, яка включала тематичну промову І. Волянського та виступ зведеного хору читалень «Просвіти» станіславівської філіальної округи у супроводі оркестру товариства «Зоря». На завершення свята в залі «Сокола» відбувся концерт за участю відомого співака М. Голинського та мішаного хору «Станіславівського Бояна» [9]. Ця подія привернула значну увагу широких кіл громадськості, об'єднала широке коло учасників з різних товариств Станіславівщини та стала важливою ланкою збереження історичної пам'яті українського народу [4].

Поряд із «Просвітою» і «Рідною школою» у Станіславові активну культурно-просвітницьку і мистецьку діяльність розгорнули інші товариства. Серед них виділяється касинове товариство «Руська (Українська) бесіда», до якого входила більшість свідомої інтелігенції міста і його околиць. Воно створене у 1884 р., як філія вже існуючого з 1861 р. у Львові [3]. Товариство не висувало політичних гасел, а своєю основною метою визначало «оживлення товариського життя».

«Руська бесіда» розмістилася в «Народному домі» по вул. Голуховського № 22 (тепер вул. Незалежності, 3). Саме це приміщення часто ставало притулком для товариств, які не мали власного приміщення. Зокрема, для потреб «Станіславівського Бояна» тут виділено окрему кімнату, де відбувалися репетиції хору. Таким чином Товариство «Руська Бесіда» намагалася реалізувати поставлену перед ним мету і всіма способами сприяти процесу активізації українського культурно-мистецького життя у місті. В приміщення «Бесіди» входило декілька невеликих кімнат і дві зали. У великій залі проводилися концерти і забави, а менша призначалася для читальні.

Товариство було одним із виховних центрів, навколо якого гуртувалася українська молодь, що відвідувала читальню, проводила тут свої зібрання і забави. У вихідні і святкові дні в «Народному домі» відбувалися концерти, бали, вечорниці, літературні і чайні вечори, свята календарно-обрядового циклу (Маланка і зустріч Нового року). У будні, відповідно до уподобань публіки, влаштовували «різні приємності та розваги» [1].

Товариство «Українська бесіда» особливо відзначилося в організації непересічної події – візиту класика української музики М. Лисенка, якого радо вітала громадськість Станіслава. З цієї нагоди 9 травня 1903 р. відбулося урочисте зібрання, на якому від імені 16 українських товариств міста знаменитого композитора вітали голова «Бесіди» Каранович, посол до Львівського сейму М. Гурик та відомий громадський діяч В. Янович. У святковому концерті виступили хори з сіл Вікторова, Маринополя, Стриганців та «Станіславівський Боян». Перебуваючи під враженням від зустрічі, М. Лисенко двічі виступав із промовою, в якій висловлював вдячність за гостинність громадськості міста. З нагоди цієї події 21 березня 1992 р. на майдані Незалежності відкрито пам'ятну меморіальну дошку [3].

«Руська Бесіда» в Станіславові була справжнім осередком культурно-освітнього життя міста, саме навколо неї гуртувалися інші товариства, з нею комунікували визначні діячі Галичини. В приміщенні «Бесіди» відбувалися наукові читання, збори, віче. Прикладом цього можуть служити ініційовані Товариством наукові виклади (лекції) ім. Петра Могили, прочитати які запросили відомого історика І. Крип'якевича. Темою лекції, що відбулася 21 січня 1912 р. була «Школа і шкільне життя на Україні в XVI–XVIII ст.». Ця акція послужила поштовхом до створення філії «Товариства наукових викладів ім. П. Могили», установчі збори якого відбулися 25 травня 1912 р. у будинку «Бесіди». На запрошення «Руської Бесіди» до Станіслава приїжджав І. Франко, який читав свою поему «Мойсей» в переповненій залі Товариства. Такі непересічні події та факти мали визначний вплив на формування та укріплення національної свідомості, збагачували новими знаннями про українські культурно-мистецькі надбання широкий загал громадськості міста і краю [19].

Активна, різнопланова діяльність, що велася «Руською Бесідою» протягом 50 років її існування згуртувала українську громадськість навколо національної ідеї, залучила молодь до процесу культурного відродження краю.

Важлива роль у цьому процесі належить жіночим товариствам, які серед багатьох поставлених завдань, виділяли як одне з пріоритетних естетичне виховання молоді. Діяльність «Союзу українок» у Станіславові можна назвати опікунсько-просвітницькою, адже велика увага приділялася, в першу чергу, роботі з дітьми. Товариство взяло на себе місію з організації позакласної роботи. У школах започатковані дитячі театральні студії. Таким чином, діяльність товариства відстоювала позиції пріоритету естетичного виховання та освіти підростаючого покоління як важливого чинника розвитку української культури, сприяло формуванню його ціннісно-світоглядних пріоритетів. Усвідомлюючи важливість освіти для української жінки, та ідучи паралельно з передовими тенденціями української і європейської педагогіки, наприкінці XIX – поч. XX ст. товариство відкрило дівочий інститут у Станіславові, яким опікувалося протягом всіх років його існування.

До низки громадсько-просвітницьких товариств Станіслава, діяльність яких спрямовувалася на морально-естетичне та фізичне виховання молодого покоління українців, належали також «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг», «Каменярі», які набули розповсюдження в Західній Україні кінця XIX – першої третини XX ст. Ці товариства займалися дозволяям молоді через організацію спортивної, військової підготовки, концертів, вистав і свят. Поряд з українськими діяли також польські та єврейські культурно-мистецькі і просвітницькі об'єднання, зокрема товариство залізничників «Гармонія колейова», «Лютня», «Фрогсін», «Гаскала» [20; 2]. Своєю метою товариства визначали підвищення рівня культури шляхом організації концертів, хорів і оркестрів, та відкриття музичних шкіл [16; 160].

Метою діяльності Союзу української поступової молоді ім. М. Драгоманова «Каменярі», який функціонував в Станіславові в 30-х роках XX ст., визначено сприяння культурно-освітньому, громадсько-суспільному і фізичному розвитку та вихованню української молоді. Товариство організувало культурно-освітню та фізично-культурну самопоміч через створення самоосвітніх гуртків у різних галузях знань, запровадження публічних лекцій, літературно-вокальних вечорів, підготовку концертів, вистав, фестин, намагалося плекати музику і спів через ведення хору і оркестру. Обов'язковою для кожного каменярського союзу була підготовка і проведення святкових академій на честь видатних постатей української культури та історії. Така широка і різнобічна діяльність товариства «Каменярі» мала великий вплив на підростаюче покоління українців, яке виховувалося в дусі патріотизму, сповідувало ідеї просвітництва і всебічного розвитку особистості.

Характерною ознакою товариського руху, як важливого культурно-мистецького комунікативного чинника того часу, було об'єднання громадян за професійною приналежністю. Так, у Станіславові, існувало як філія львівського, товариство українських купців, ремісників і промисловців «Зоря», яке тривалий час очолював С. Снігурович, а з 1934 р. – С. Слюсарчук. Найпліднішою діяльністю товариства була у 20-30 рр. XX ст. Духовий оркестр «Зорі» став одним із провідних творчих утворень міста, репертуар якого включав кращі зразки вітчизняної та світової музики. Організація та активна мистецька діяльність оркестру була визначною культурною подією в музичному житті міста. Свідченням популярності та виконавського рівня колективу було те, що його постійно запрошували до участі у святкових імпрезах міста і його околиць.

Поряд з українськими діяли також польські та єврейські культурно-мистецькі і просвітницькі об'єднання, серед яких одним із найстаріших було товариство залізничників «Гармонія колейова». Його Статут, затверджений 25 грудня 1893 р., передбачав широкий спектр праці для новоутворення. Своєю метою товариство визначало розбудження культури шляхом організації концертів, товариських забав і вечірок, а також утримання хору і оркестру та організацію музичної школи [18].

Польське Поштове товариство «Лютня» у Станіславові метою своєї діяльності визначало активізацію мистецького життя через організацію концертів, забав і вечірок; музично-просвітницьку діяльність серед поштових службовців; участь в урочистостях громади. Товариство розмістилося за адресою по вул. Собеського, 15 і налічувало на 1928 рік 152 учасники. Серед них особливо активними були В. Борковський, В. Росенман, П. Зелінський, Я. Шидловський [14].

Єврейська громада Станіславова, що була досить багаточисельною, поряд із польською та українською, дбала про розвиток культурно-мистецького життя свого народу та організовувала з цією метою власні об'єднання. Серед них у першій третині ХХ ст. виділяється культурно-освітнє товариство «Фрогсін». Воно знаходилося в приміщенні єврейського Народного дому по вул. Конопницької, 21 (сучасна Шухевичів). Його діяльність була досить активною, про що свідчать численні мистецькі події – концерти, вистави, вечори, здійснені силами учасників та прихильників товариства. Лише за один 1937 р. товариство здійснило декілька цікавих своєю різноманітністю акцій. Зокрема, на музичному вечорі 10 квітня 1937 р. прозвучала увертюра К. М. фон Вебера до опери «Чарівний стрілець» та «Пісня про дзвін» на текст Й. Ф. Шіллера з музикою Б. Ромберга у виконанні оркестру і солістів товариства [10]. 19 червня 1937 р. відбувся вечір пісні, програма якого включала вокальні твори В. А. Моцарта і М. Гауптмана, а також народні пісні. До організації вечора запрошені хори з Коломиї та Отинії, що свідчить про міцну творчу комунікацію між різними єврейськими культурно-мистецькими об'єднаннями [11]. При товаристві діяла драматична секція, силами якої 23 жовтня того ж року підготовлено виставу Є. Бауера «Saat und Ernte» [12]. Таким чином, «Фрогсін» намагався поєднати різні форми культурно-мистецької діяльності та стати одним із важливих громадсько-просвітницьких центрів єврейського народу. Крім «Фрогсіна» у Станіславові також існувало товариство єврейської молоді «Гаскала» («Просвіта»), спортивний клуб «На роел», які поряд із релігійним і фізичним вихованням велику увагу звертали на культурно-мистецьку сторону життя молодого покоління [13].

Отже, історичний період другої пол. ХІХ – першої пол. ХХ ст. у Галичині загалом та окремих її центрах означений стрімким розвитком музичної культури. Однією з причин цього процесу слід вважати наявність музично-громадської інфраструктури, яка проявилася у виникненні різноманітних культурно-просвітницьких товариств, для яких музика стала важливим комунікативним чинником діяльності.

Українські, польські та єврейські товариства залучали до своєї роботи широкі верстви населення міста. Високий рівень міжкультурних зв'язків зумовив можливість здійснення пропаганди національної культури не обмежуючись при цьому її рамками, а встановлюючи напрями для ознайомлення громадськості з надбаннями інших народів.

Громадсько-просвітницькі товариства Станіславова стали тими осередками, навколо яких гуртувалися кращі сили міста і повіту, які зуміли не лише організувати, але і розбудувати свої організації: «Просвіту», «Рідну школу», «Товариство українських жінок», «Руську бесіду» тощо. Багатогранна діяльність цих товариств охоплювала освітню, виховну, пропагандистську сфери, що виявилось у розвитку приватного шкільництва, позашкільній роботі, створенні дошкільних установ, навчальні програми яких передбачали музику як основу естетичного виховання підростаючого покоління. Організація мистецьких колективів, різноманітних курсів і гуртків, проведення конкурсів, приурочених до певних історичних дат та визначних постатей святкових академій і концертних імпрез сприяла зростанню рівня освіченості та розвитку творчого потенціалу різноетнічної громадськості міста і його околиць.

Список використаної літератури

1. *Альманах Станіславівської землі* : зб. матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини : у 3 т. / [ред.-упор. Б. Кравців]. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 90.
2. *Білавич Г. Савчук Б.* Товариство «Рідна школа» (1881–1939 рр.). Івано-Франківськ : Лілея – НВ, 1999. 205 с.
3. *Гаврилів Б., Арсенич П., Процак Р.* Літопис Івано-Франківська (Станіслава). Івано-Франківськ : Нова зоря, 1998. С. 61.
4. *Голінський М. Т.* Спогади ; [упор. : Г. Тихобаєва, І. Криворучка, Д. Білавич]. Львів : Апріорі, 2006. 616 с. : 20 с. ілюстр.
5. *Грицан А.* Просвітня зоря Прикарпаття. Івано-Франківськ : Сіверсія, 2001. С. 35.
6. *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини ХІХ століття.. Київ : АН УРСР, 1960. 191 с.
7. *Залеський О.* Музичне життя Станіслава *Альм. Станіславівської землі*. Зб. матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини. Т. І. Нью-Йорк - Торонто - Мюнхен, 1985. С. 555.
8. *Звідомлення управи приватної дівочої гімназії кружеска «Рідної школи»* в Станіславові за шкільні роки 1920/21–1926/27. Станіславів, 1927. 30 с.
9. *Листування з організаціями, союзами і товариствами про видачу дозволів на проведення вечорів художньої самодіяльності і інших міроприємств. ДАІФО.* Ф. 6, оп. 1, спр. 586. Арк. 48.

10. *Листування з організаціями, союзами і товариствами про видачу дозволів на проведення вечорів художньої самодіяльності і інших міроприємств. ДАІФО. Ф. 6, оп. 1, спр. 584. Арк. 160.*
11. *Листування з організаціями, союзами і товариствами про видачу дозволів на проведення вечорів художньої самодіяльності і інших міроприємств. ДАІФО. Ф. 6, оп. 1, спр. 585. Арк. 7-10.*
12. *Листування з організаціями, союзами і товариствами про видачу дозволів на проведення вечорів художньої самодіяльності і інших міроприємств. ДАІФО. Ф. 6, оп. 1, спр. 587. Арк. 148.*
13. *Листування з організаціями, союзами і товариствами про видачу дозволів на проведення вечорів художньої самодіяльності і інших міроприємств. ДАІФО. Ф. 6, оп. 1, спр. 587. Арк. 165.*
14. *Листування з Станіславівським повітовим староством про затвердження статутів і реєстрацію музично-театральних товариств в повіті. ДАІФО. Ф. 6, оп. 1, спр. 512. 132 арк.*
15. *Народня Просвіта. 1924. Ч.10. С. 150–151.*
16. *Переписка з організаціями, союзами і товариствами про видачу дозволів на проведення вечорів художньої самодіяльності і інших міроприємств. ДАІФО. Ф. 6, оп. 1, спр. 587, 199 арк.*
17. *Протоколи, анкети конкурсу драматичних гуртків читалень «Просвіти» Станіславівського повіту. ДАІФО. Ф. 378, оп. 1, спр. 43 Арк. 1–7.*
18. *Прохання засновників про утворення чи зміну статутів. ЦДІА України у Львові. Ф. 146, оп. 58, спр. 682. 18 арк.*
19. *Романюк Л. Б., Черепанин М. В.* Музичне і театральне життя Станіславова (друга половина XIX – перша половина XX ст.) : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2016. 508 с.
20. *ЦДІА України у Львові, Ф. 146, оп. 58, спр. 682. 18 арк.*
21. *Ясінчук Л.* 50 літ Рідної школи 1881-1931 (накладом товариства «Рідна школа»). Вид-во с-ни «Діло». Львів. С. 14.,, 20, 28.

References

1. *Almanakh Stanyslavivskoi zemli* : zb. m-liv do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny : u 3 t. / [red.-upor. B. Kravtsiv]. Niu-York – Toronto – Miunkhen, 1975. T. 1. S. 90.
2. *Bilavych H., B. Savchuk.* Tovarystvo «Ridna shkola» (1881–1939 rr.). Ivano-Frankivsk : Lileia – NV, 1999. 205 s.
3. *Havryliv B., Arsenykh P., Protsak R.* Litopys Ivano-Frankivska (Stanislava). Ivano-Frankivsk : Nova zoria, 1998. S. 61.
5. *Hrytsan A.* Prosvitnia zoria Prykarpattia. Ivano-Frankivsk : Siversiia, 2001. S. 35.
6. *Zahaikivych M.* Muzychne zhyttia Zakhidnoi Ukrainy druhoi polovyny KhKh stolittia. Kyiv : AN URSSR, 1960. 191 s.
7. *Zaleskyi O.* Muzychne zhyttia Stanyslava / O.Zaleskyi. *Almanakh Stanyslavivskoi zemli. Zbirnyk materialiv do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny.* T. I. Niu-York Toronto - Miunkhen, 1985. S. 555.
8. *Zvidomlennia upravly pryvatnoi divochoi himnazii kruzhka «Ridnoi shkoly» v Stanyslavovi za shkilni roky 1920/21 – 1926/27.* Stanyslaviv, 1927. 30 s.
9. *Lystuvannia z orhanizatsiïamy, soiuzamy i tovarystvamy pro vydachu dozvoliv na provedennia vechoriv khudozhnoi samodiïalnosti i inshykh miropriemstv. DAIFO. F. 6, op. 1, spr. 586. Ark. 48.*
10. *Lystuvannia z orhanizatsiïamy, soiuzamy i tovarystvamy pro vydachu dozvoliv na provedennia vechoriv khudozhnoi samodiïalnosti i inshykh miropriemstv. DAIFO. F. 6, op. 1, spr. 584. Ark. 160.*
11. *Lystuvannia z orhanizatsiïamy, soiuzamy i tovarystvamy pro vydachu dozvoliv na provedennia vechoriv khudozhnoi samodiïalnosti i inshykh miropriemstv. DAIFO. F. 6, op. 1, spr. 585. Ark. 7-10.*
12. *Lystuvannia z orhanizatsiïamy, soiuzamy i tovarystvamy pro vydachu dozvoliv na provedennia vechoriv khudozhnoi samodiïalnosti i inshykh miropriemstv. DAIFO. F. 6, op. 1, spr. 587. Ark. 148.*
13. *Lystuvannia z orhanizatsiïamy, soiuzamy i tovarystvamy pro vydachu dozvoliv na provedennia vechoriv khudozhnoi samodiïalnosti i inshykh miropriemstv. DAIFO. F. 6, op. 1, spr. 587. Ark. 165.*
14. *Lystuvannia z Stanislavivskym povitovym starostvom pro zatverdzhennia statutiv i rehistratsiïu muzychno-teatralnykh tovarystv v poviti. DAIFO. F. 6, op. 1, spr. 512. 132 ark.*
15. *Narodnia Prosvita. 1924. Ch.10. S.150–151.*
16. *Perepyska z orhanizatsiïamy, soiuzamy i tovarystvamy pro vydachu dozvoliv na provedennia vechoriv khudozhnoi samodiïalnosti i inshykh miropriemstv. DAIFO. F. 6, op. 1, spr. 587, 199 ark.*
17. *Protokoly, ankety konkursu dramatychnykh hurtkiv chytalen «Prosvity» Stanyslavivskoho povitu. DAIFO F. 378, op. 1, spr. 43 Ark. 1–7.*
18. *Prokhannia zasnovnykiv pro utvorennia chy zminu statutiv. TsDIA Ukrainy u Lvovi. F. 146, op. 58, spr. 682. 18 ark.*
19. *Romaniuk L. B., Cherepanyny M. V.* Muzychne i teatralne zhyttia Stanyslavova (druga polovyna KhKh – persha polovyna KhKh st.) : monohrafiia. Ivano-Frankivsk : Suprun V. P., 2016. 508 s.
20. *TsDIA Ukrainy u Lvovi, F. 146, op. 58, spr. 682. 18 ark.*
21. *Yasinchuk L.* 50 lit Ridnoi shkoly 1881-1931 (nakladom tovarystva «Ridna shkola»). Vydavnytstvo s-ny «Dilo» Lviv. S. 14.,, 20, 28.

**ТОВАРИЩЕСКОЕ ДВИЖЕНИЕ КАК ФАКТОР КУЛЬТУРНОЙ КОМУНИКАЦИИ
В ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЕ ГОРОДА (НА ПРИМЕРЕ СТАНИСЛАВОВА ВТОРОЙ ПОЛ. XIX –
ПЕРВОЙ ТРЕТИ XX ВЕКА)**

Романюк Леся Богдановна – кандидат искусствоведения, доцент, ДВНЗ «Прикарпатский национальный университет им. В. Стефаника, г. Ивано-Франковск

Рассмотрена динамика распространения товарищеского движения в Станіславо́ве (ныне Ивано-Франковске) в контексте полиэтнической среды города второй пол. XIX – первой трети XX веков. Исследовано практику украинских, польских, еврейских общественно-просветительских обществ, среди которых «Просвита», «Родная школа», «Русская Беседа», «Союз украинок», «Каменщики», «Фрогсин», «Гаскала», «Лютня», «Гармония клеевая» и других, которые оказались активными коммуникаторами в музыкально-художественной сфере. Охарактеризован широкий спектр деятельности этих организаций в следующих аспектах: основания хоров, оркестров, любительских театральных кружков; обучение дирижеров для кружков; открытие образовательных курсов для режиссеров и дирижеров; устройства драматических спектаклей и концертов; организация конкурсов драматических кружков и хоров; открытие учебных заведений разного уровня и направлений деятельности; проведение разноплановых лекций и семинаров; открытие библиотек с музыкальной и драматической литературой и тому подобное.

Ключевые слова: общество, культурно-художественная коммуникация, полиэтническая среда, Станиславов.

**SOCIAL MOVEMENT AS AN EFFECTIVE FACTOR OF CULTURAL AND ARTISTIC
COMMUNICATION IN THE MULTI-ETHNIC ENVIRONMENT OF THE CITY (ON THE EXAMPLE OF
STANISLAVOV IN THE SECOND HALF OF THE XIX TH - THE FIRST THIRD OF THE
XX TH CENTURY)**

Romaniuk Lesia – Candidate of Art Studies, Associate Professor, Higher Educational Institution of Higher Education Precarpathian National University named after V. Stefanyk, Ivano-Frankivsk

The article presents the dynamics of social movement in Stanislaviv (now Ivano-Frankivsk) in the context of the multi-ethnic environment of the city in the second half of the XIX th – the first third of the XX th centuries. The practice of numbers of Ukrainian, Polish, Jewish public-educational associations, including «Enlightenment», «Native School», «Russian Conversation», «Union of Ukrainians», «Kamenari», «Frogsin», «Gaskala», «Lyutnya», «Glue Harmony» and others who have proven to be active communicators in the music and arts field. A wide range of activities of these organizations is described in the following aspects: foundation of choirs, orchestras, amateur theater groups; training of conductors for circles; opening educational courses for directors and conductors; arranging dramatic performances and concerts; organization of competitions for drama groups and choirs; opening of educational establishments of different level and directions of activity; conducting various lectures and seminars; setting up libraries with music and drama literature and more.

Key words: society, cultural and artistic communication, multiethnic environment, Stanislaviv.

UDC 7.067

**SOCIAL MOVEMENT AS AN EFFECTIVE FACTOR OF CULTURAL AND ARTISTIC
COMMUNICATION IN THE MULTI-ETHNIC ENVIRONMENT OF THE CITY (ON THE EXAMPLE OF
STANISLAVOV IN THE SECOND HALF OF THE XIX TH – THE FIRST THIRD OF THE
XX TH CENTURY)**

Romaniuk Lesia – Candidate of Art Studies, Associate Professor, Higher Educational Institution of Higher Education «Precarpathian National University named after V. Stefanyk», Ivano-Frankivsk

Results. Second half of XIX – first half of XX century (until 1944) was a particularly important period of Western Ukrainian history, characterized by a significant rise in culture, the emergence and development of various spheres of artistic activity. The period was a time of intensive development of the musical life of Eastern Galicia, which was characterized by the transformation of individual cities into powerful centers of culture with its own infrastructure and original traditions acquired over the centuries. The process of formation and development of musical art in Stanislaviv has a number of inherent features and is characterized by a tendency to communicate and assimilate the achievements of regional, national and European cultural centers.

Socio-political movements have awakened wide sections of Galicia's population for the cultural, educational and socio-political life. Societies that emerged on the basis of new constitutional laws became a new form of organization in the 1860 s. By developing its activities in line with current trends and using legal preconditions, Stanislaviv's public was able to create an extensive network of artistic, economic and political organizations in the city and the country, with the aim of comprehensively providing the spiritual and economic needs of society.

The article deals with the activity of Stanislaviv's arts and education associations as important centers of inter-ethnic communication. The dynamics of social movement in Stanislaviv (now Ivano-Frankivsk) in the context of the multi-ethnic environment of the city of the second half of the nineteenth – first third of the twentieth centuries are

represented. The practice of a number of Ukrainian, Polish, Jewish public-educational societies, including «Enlightenment», «Native School», «Russian Conversation», «Union of Ukrainians», «Stonemasons», «Frogsin», «Gaskala», «Lyutnya», «Glue Harmony» and others who have proven to be active communicators in the music and arts field. A wide range of activities of these organizations is described in the following aspects: foundation of choirs, orchestras, amateur theater groups; training of conductors for circles; opening educational courses for directors and conductors; arranging dramatic performances and concerts; organization of competitions for drama groups and choirs; opening of educational establishments of different level and directions of activity; conducting various lectures and seminars; setting up libraries with music and drama literature and more.

Key words: society, cultural and artistic communication, multiethnic environment, Stanislaviv.

Надійшла до редакції 18.11.2019 р.

УДК 94 (271.72-11+811.1)(008)

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВІРМЕНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Гаюк Ірина Яківна – кандидат філософських наук, доцент кафедри менеджменту мистецтв,
Львівська національна академія мистецтв, м. Львів
orcid.org/0000-0002-1296-0872
doi.org/10.35619/ucpmk.vi31.214
irinahayuk@gmail.com

Визначено основні проблеми у сфері збереження історико-культурної спадщини вірмен в Україні та шляхи їх вирішення. Доведено, що вони пов'язані з недостатнім науковим вивченням даного сегменту культури, відсутністю коштів на ремонт і консервацію нерухомої та рухомої спадщини, а також недотриманням чинних вимог щодо збереження історичного інтер'єру вірменських споруд при передачі їх іншим громадам. Показано, що культура вірменської діаспори є невід'ємною важливою складовою культурного поля України, і тому вимагає активного її вивчення, збереження та актуалізації. Проблема збереження цього потужного пласту культури має комплексний характер, і її рішення залежить від скоординованої дії фахівців в області вірменської культури, відповідних державних структур і представників вірменської діаспори.

Ключові слова: актуалізація, артефакти, архітектура, вірмени, діаспора, культура, реставрація, спадщина.

Постановка проблеми. За століття проживання вірмен на українських землях у них сформувалася оригінальна діаспоральна культура, що постала внаслідок цікавого переплетення древніх християнських і дохристиянських традицій історичної батьківщини вірмен із традиціями та звичаями україно-польсько-російського середовища. Це явище вимагає ґрунтовного і дослідження не лише з історичної, а й з прикладної точки зору. Вивчення місцевих вірменських традицій, їх порівняння з аналогічними традиціями своєї історичної батьківщини, з одного боку, а з іншого – місцевими автохтонними традиціями, порівняльний аналіз розвитку культурних традицій вірменської діаспори в інших країнах – єдина можливість найповніше виявити та визначити характерні особливості й унікальність культури вірменської діаспори в Україні.

Огляд публікацій. Дослідженнями історії вірменських колоній в Україні займалися чимало видатних науковців як в Україні, так і за кордоном. Серед них слід назвати провідного вірменолога країни проф. Я. Дашкевича [3], вірменських науковців проф. Л. Чукасяна [16], д-ра В. Григоряна [6], істориків та мистецтвознавців дорядянської доби Я. Болос-Антоневича [14], о. С. Баронча [15], Вл. Лозинського [20]; з числа польських науковців нового тисячоліття – Я. Хшончевського [17], І. Волянську [24], В. Делугу [18] та ін. Однак, саме в контексті проблеми актуалізації вірменської культурної спадщини дана тема ніколи не поставала і не розглядалася.

Мета статті – визначити основні проблеми у сфері збереження історико-культурної спадщини вірмен в Україні та запропонувати шляхи їх вирішення.

Вклад основного матеріалу. У проблемі збереження вірменської культурної спадщини в Україні доцільно виокремити два аспекти: а) збереження нерухомої вірменської культурної спадщини (світські та церковні будівлі, цвинтарі та кладовища тощо); б) збереження рухомої вірменської культурної спадщини, втіленої в різноманітних культурних артефактах, ремісничих виробках і письмових пам'ятках.

Процес збереження культурної спадщини включає три основні складові: а) необхідно знати, що зберігати. Це передбачає вивчення культурної історії вірмен в Україні (а також у регіоні басейну Чорного моря та у зв'язках із Вірменією, Румунією, Молдовою, Польщею, Угорщиною і Росією), поєднане з пошуком, ідентифікацією та фіксацією пам'яток вірменської культури і введенням їх до наукового обігу;